

MATERIALE PRIVIND ISTORIA TEORIEI CULORILOR¹

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Atqui perpendat philosophiae cultor, rerum abstrusarum investigationem non unius esse seculi; saepe veritas furtim quasi in conspectum veniens, negligentia philosophorum offense subito se rursus subducit, non dignata homines sui conspectu mero, nisi officiosus et industrios.

[Cel ce cultivă filosofia consideră că cercetarea lucrurilor ascunse nu este a doar unui secol; adevărul asfințește, așa-zicând, pe nebăgate de seamă, prejudiciat de nepăsarea filosofilor, pe care nu-i consideră demni de a li se dezvălui, fiindcă nu sunt sărguincioși și plini de zel.]

INTRODUCERE

Deși istoria îi pare unui tineret sărguincios mai degrabă plicticoasă decât plăcută, fiindcă el ar începe de la sine o nouă epocă, ba chiar una primitivă, totuși cei care avansează în cultură ca și în vârstă au adesea să recunoască, cu vii mulțumiri, faptul că predecesorii le-au lăsat numeroase lucruri bune, folositoare și de ajutor.

Nimic nu stă pe loc. Cu toate aparentele regrese, omenirea și știința trebuie să avanseze, chiar dacă ambele se vor desăvârși, în cele din urmă și iarăși, în ele însele. Spiritele eminente se regăsesc mereu pentru a se reuni. Multe lucruri vrednice de laudă au ajuns până la noi, astfel încât să ne putem încredința că predecesorii noștri nu s-au înșelat niciodată în ce privește opiniile juste despre natură.

Cercul pe care l-a parcurs omenirea este destul de precis și, în ciuda marelui popas pe care l-a făcut în vremurile barbariei, ea și-a străbătut traseul până mai departe ca odinioară. Înscriindu-se într-o mișcare în spirală, ea revine mereu pe teritoriul pe care l-a mai traversat o dată. Pe acest drum se repetă toate opiniile adevărate și toate erorile.

Cine vrea să învețe despre Teoria culorilor trebuie să treacă cel puțin prin întreaga istorie a Teoriei naturii și să nu lase istoria filosofiei să-i scape din vedere. O expunere strânsă ar fi fost de dorit; însă ea nu este realizabilă, date fiind circumstanțele. A fost necesar să luăm decizia de a oferi doar materialele privind istoria Teoriei culorilor, anume cele care s-au adunat la noi, triate și acestea întrucâtva.

Ce înțelegem prin aceste expresii n-ar fi greu de lămurit. Cine oferă materiale pentru o construcție aduce întotdeauna mai mult sau mai puțin decât e trebuincios.

¹ Traducere după: Johann Wolfgang von Goethe, *Werke, Hamburger Ausgabe in 14 Bänden*, Band 14, *Naturwissenschaftliche Schriften II*, Textkritisch durchgesehen und kommentiert von Dorothea Kuhn, Materialien und Register von Richard Benz, Irmgard Böttcher, Heinz Nicolai, Dorothea Schäfer und Erich Trunz, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1998, p. 7–35 (nota traducătorului).

Căci ceea ce a fost o dată elaborat trebuie deseori reluat numai pentru a-i putea da o formă, și la ceea ce va împodobi la sfârșit cel mai bine ne gândim la deschiderea șantierului cel mai puțin.

Am oferit extrase și am fost îndemnați la aceasta de multiple motive. Cărțile care a trebuit să fie încredințate aici dezbaterii sunt greu de procurat, de vreme ce nu vrem ca lucrarea noastră să fie consultată și utilizată în marile orașe și în bibliotecile bine puse la punct, ci de către locuitorii numeroaselor localități mijlocii și mici și de către cei ce predau acolo. De aceea, cartea ar trebui să devină un fel de arhivă în care să se depună ceea ce au exprimat bărbații cei mai remarcabili, care au avut preocupări cu privire la Teoria culorilor.

Intervine și un considerent special, care cântărește aici la fel de mult ca în istoria științelor în general. Este deosebit de greu să ne referim la opiniile străine, mai ales dacă ele se apropie strâns, se intersectează și se suprapun. Dacă referentul este minuțios, el stârnește neînțelegere și plictiseală; dacă vrea să fie sintetic, ajunge în pericolul de a reda punctul de vedere propriu în locul celui străin; dacă evită să judece, cititorul nu înțelege de unde să-l apuce; dacă se orientează după anumite maxime, expunerea lui ajunge unilaterală și suscită contradicție, iar istoria ajunge din nou istorii.

Mai mult, convingerile și opiniile unor autori importanți nu sunt lesne de formulat. Doctrinile a căror originalitate se poate susține nu sunt ușor de înțeles, nici de epitomizat și de sistematizat în grabă. Autorul este purtat de la o convingere la alta; ea se modifică prin individualitatea acestuia, adesea numai prin expunerea sa, prin proprietățile idiomului în care el vorbește și scrie, prin modificările epocii, prin fel de fel de considerații. Cât de surprinzător se raportează Gassendi la Epicur!

Un bărbat care a trăit destul a traversat diferite epoci; poate că el nu rămâne mereu în acord cu sine însuși; uneori expunerile lui ni se par adevărate, alteori ni se par false: a prezenta toate lucrurile acestea, a le tria, a le confirma, a le respinge e o muncă fără de sfârșit, care îi poate izbuti numai aceluia care i s-a dedicat total și și-a închinat ei toată viața.

Îndemnat de asemenea observații, împins de asemenea constrângeri, am lăsat să vorbească adesea autorii înșiși; am fi oferit mai degrabă originalele decât traducerile dacă nu ne-ar fi atras, dimpotrivă, o oarecare uniformitate și o utilitate mai generală. Cititorul perspicace se va întreține cu fiecare în parte; ne-am străduit, în scopul de a-i înlesni judecata, să nu i-o anticipăm. Documentele stau la îndemână și un spirit avizat le poate sintetiza cu ușurință. Recapitularea finală îi poate sluji la aceasta.

Dacă ni se îngăduie și o remarcă veselă, am spune că în acest fel fiecare autor este lăsat să-și exprime liber propriile erori, ca și propriul adevăr, purtându-li-se de grijă și prietenilor, neadevărului și falsului, cărora li se livrează cea mai bună ocazie de a-și da aprobarea față de ceea ce este mai straniu și mai puțin consistent.

După ceea ce constituie propriu-zis temeiul efortului nostru, am oferit, sub formă aforistică, schițe caracteriale și îndrumări biografice cu privire la unii oameni mai însemnați. Ele au la bază notițe pe care le-am redactat în vederea unei utilizări viitoare, încă neprecizată, urmărindu-le scrierile și cursul vieții. Ele nu au pretenții,

ferindu-se să dea detalii sau să facă judecăți definitive; le-am reprodus așa cum le-am găsit: fiindcă n-am fost mereu în situația, de-a lungul redactării acestor pagini, să le supunem unei noi verificări complete.

Ar putea să reprezinte doar un motiv pentru a ne reaminti cât de mult contează a-l prezenta pe un autor ca om; fiindcă, dacă se afirmă că stilul unui scriitor ar fi deja omul întreg, cu atât mai mult n-ar trebui să se cuprindă omul întreg în scriitorul întreg. O istorie a științelor, întrucât în aceasta se tratează despre oameni, înfățișează un cu totul alt aspect, mult mai instructiv, decât simpla înșiruire a descoperirilor și opiniilor, una după alta.

Poate că este necesar să cerem îngăduință și pentru altceva, ce am săvârșit prea adesea. Am dat informații despre autori care n-au contribuit niciodată sau rareori la Teoria culorilor, însă numai despre aceia care au însemnătate ca cercetători ai naturii în genere. Căci dificultatea de a izola cât de cât din restul cunoașterii Teoria culorilor, care este amestecată în toate, și în același timp de a-i păstra coeziunea, este pricepută de orice om perspicace.

Așadar, pentru a nu ne lipsi de un fir călăuzitor, am intercalat și considerații generale, schițând pe scurt calea științelor de-a lungul diverselor epoci și căutând să o intersectăm și să o punem în legătură cu Teoria culorilor. Nu se poate tăgădui că uneori a intervenit și hazardul, că unele afirmații își au originea în dispoziții de moment. De dragul unei colecții serioase, ni se va trece cu vederea câte un capriciu, în niște vremuri când toate cărțile apărute după cum bate vântul sunt primite cu satisfacție și aprobare.

În cele din urmă va deveni repede clar cât este de folositoare [această lucrare], dacă își vor îndrepta atenția mai mulți asupra acestui obiect. Unele cărți, cu toate eforturile noastre, ne-au rămas inaccesibile; și se pare că nici memoriile Academiei, jurnalele și alte asemenea colecții nu au fost suficient utilizate de noi. Mulți dintre cei care, vizând alte scopuri, parcurg lucrări mai vechi sau mai noi, ar putea deci avea amabilitatea să noteze, ocazional, ceea ce li se pare de însemnătate pentru specialitatea noastră și să ni le comunice; datorăm deja câtorva prieteni cele mai vii mulțumiri pentru unele comunicări ce ni le-au făcut.

CU PRIVIRE LA ISTORIA CELOR MAI ÎNDEPĂRTATE VREMURI

Stadiile la care au ajuns popoarele primitive, atât cele antice, cât și cele ale vremurilor mai noi, sunt mai întotdeauna asemănătoare. Fenomenele afectează puternic simțurile și sunt înțelese ca fiind însuflețite.

În cercul aparițiilor meteorice trebuia să atragă atenția oamenilor naturii cel care se reproduce întotdeauna în aceleași condiții, curcubeul. Întrebarea de unde se ivește un atare eveniment îi apare în mod natural atât spiritului infantil, cât și celui cultivat. Cel dintâi rezolvă enigma simplu, printr-o simbolizare fantastică, intens poetică; astfel au preschimbat grecii curcubeul într-o față delicată, fiica lui

Thaumas (a uimirii); ambele pe bună dreptate: fiindcă prin această privilegiu noi intrăm în contact cu sublimul într-un mod care ne stârnește bucurie. Pentru poporul iubitor, această imagine a devenit un individ, Iris, mesagerul păcii, trimisul divin în genere; pentru celelalte națiuni, mai puțin însetate de formă, un semn al păcii.

Celelalte apariții atmosferice colorate, universale, pretutindeni răspândite și care se reproduc constant, n-au atras prea mult atenția. Numai aurora mai apare figurată.

Ceea ce privim și savurăm este ceea ce vedem înconjurându-ne pretutindeni și mereu, însă doar observând, fără să cugetăm. Și într-adevăr, culoarea, care înveșmântează tot ce e vizibil, încetează întrucâtva a fi luată în considerare, chiar și de către popoarele cultivate. Se caută cu atât mai mult să se folosească culorile, cu cât substanțe colorate se găsesc pretutindeni. Ceea ce, fiind colorat place, multicolorul, este perceput imediat; și din această cauză împodobirea pare a fi prima dorință a omului, ajungând repede o necesitate, iar astfel așternerea culorii pe corpul gol și pe veșminte intră curând în uz.

De material cu care se colorează nu se duce lipsă nicăieri. Sucurile fructelor, aproape orice lichid cu excepția apei pure, sângele animalelor, totul e colorat; la fel oxizii metalici, în special cel de fier, prezent pretutindeni. Numeroase plante macerate dau un anumit colorant, tot așa nămolul din albiile marilor fluvii poate fi folosit și el ca material colorant.

Orice pată este un fel de vopsire, și oricine stoarce un fruct roșu poate să observe cum pata se întinde într-o clipită. Durata necesară impregnării ajunge să fie cunoscută la fel de repede. Asupra trupurilor se acționează prin tatuare și fricționare. Pentru veșminte se găsesc repede materii colorante, care presupun timp pentru coroziune, precum rugina, unele coji de fructe, de la care s-a făcut apoi trecerea la gogoșile de ristic.

Cu precădere însă a produs uimire sucul de purpură, căci acesta nu era numai un colorant frumos și durabil, ci cu timpul își sporea frumusețea.

Datorită colorării efectuate întâmplător, comodității de a o repeta și imita dinadins, trebuie să se fi ivit îndemnul de a izola culorile. Transparența și albul aveau deja în și pentru sine ceva nobil și demn de a fi râvnit. Toate vasele de sticlă erau la început colorate; spre scopul de a obține un vas de sticlă incolor se îndreaptă eforturi mai târzii. Puținele țesături, toate cele ce puteau sluji drept veșmânt erau la început albe; și, deci, trebuia să se ia aminte la puterea decolorantă a luminii, mai cu seamă prin intervenția unor lichide. S-a înțeles de timpuriu, și încă destul de iute, avantajul învelișului de culoare aplicat pe un fond alb pur.

Arta vopsirii putea fi perfecționată ușor și într-o manieră comodă. Amestecarea, pătarea și risipirea sunt înnăscute la om. Plăcerea lui e să-și zgâlțâie simțurile și să experimenteze. Toate soiurile de infuzii duc la fermentație sau la putrefacție; ambele fenomene favorizează culoarea în sensuri opuse. Chiar amestecate și combinate, nu suprimă culoarea, ci doar o prilejuiesc. Acidul și alcalinul, în manifestarea lor empirică cea mai brută, în amestecurile cele mai absurde, au fost folosite dintotdeauna la colorat, și multe rețete de colorat au rămas până azi hazlii și inoportune.

Prin dezvoltarea culturii s-a ajuns totuși rapid la o anumită distincție între materiale, la o purificare și o consecvență în utilizare, iar tehnica, transmisă mai departe, a câștigat infinit. De aceea descoperim arta vopsitului perfecționată într-un grad înalt la popoarele cu datini statornice, la egipteni, indieni, chinezi.

Popoarele staționare își amestecă tehnica cu religia. Pregătirea și prepararea materialului sunt cât se poate de pure și precise, prelucrarea treptată și amănunțită. Pornesc la treabă cu un fel de încetineală naturală; realizează însă produse de manufactură pe care națiunile capabile de dezvoltare, care progresează rapid, nu le pot imita.

Numai popoarele cel mai puternic evolute din punct de vedere tehnic, la care mașinile au devenit, la rândul lor, organe inteligente, unde cea mai mare precizie se combină cu cea mai mare viteză, le prind din urmă pe cele dintâi și le întrec în multe privințe. Tot ce rămâne între nu e decât un soi de cârpăceală care nu poate face față concurenței, atunci când aceasta apare.

Popoarele staționare își organizează lucrul după cum le convine, urmând o concepție pioasă care nu este preocupată de efect; popoarele evolute trebuie să ia în considerare rapiditatea rezultatului instantaneu pentru a câștiga faimă și bani.

Impresia caracteristică pe care o lasă diferitele culori a fost remarcată curând de popoare și, în acest sens, cel puțin câteodată, este posibil ca diferitele aplicări la vopsire și la înrudita țesere să fi fost intenționate pentru a stârni o senzație anumită.

Deci, tot ce putem remarca despre epocile timpurii și despre popoarele necivilizate ține de domeniul practic. Teoreticul ne iese în cale numai când ne îndreptăm către grecii civilizați.

DIVIZIUNEA ÎNTÂI GRECII

Pitagora după Diogene Laertius

Pitagora spune despre simțuri în general și despre văz în special că ar fi o exhalăție fierbinte sau vapori, prin intermediul cărora vedem atât prin aer, cât și prin apă: căci caldul este respins de rece. Așadar exhalăția, răcindu-se în ochi, se revarsă în aerul exterior, asemănător cu ea. În alt loc el numește ochii porțile Soarelui.

Pitagoricienii după Plutarh

Pitagoricienii considerau că fenomenele catoptrice se produc printr-o reflecție a *opsis*. Această *opsis* se extinde până la oglindă și, întâlnind suprafața compactă și netedă, se întoarce în sine, deoarece suferă ceva asemănător mișcării mâinii, care se întinde și se retrage către umăr.

Pitagoricienii numeau suprafața corpurilor χροιά, ceea ce înseamnă culoare. Apoi declarau albul, negrul, roșul și galbenul familii de culori. Deosebirile între culori le căutau în diversele amestecuri ale elementelor; dimpotrivă, variatele culori ale animalelor – în diversitatea hranei și climatelor.

Empedocle după Teofrast

Empedocle spunea că interiorul ochiului ar fi foc (și apă), iar mediul exterior pământ și aer; prin acesta focul exudează, ca ceva fin, precum lumina prin felinar... Căile (πόροι) focului și apei se încrucișează însă; pe calea focului se recunoaște albul, pe cea a apei negrul: căci fiecare dintre acestea două ar fi adecvată pentru cealaltă sau concordantă cu aceasta (conform principiului: asemănătorul se recunoaște prin asemănător). Însă culorile ajung, printr-o curgere, la văz. Ochii n-ar fi așadar o combinație de identice, ci de potrivnice; și unii ar avea focul în sine, alții în afara lor. De aceea ar vedea unele animale mai bine ziua, altele noaptea. Și anume, cele care ar avea mai puțin foc, ziua: lumina interioară se echilibrează prin cea exterioară; de partea cealaltă, noaptea: căci lor li se compensează lipsa. La cele care sunt organizate în mod opus este invers; ele au o vedere slabă. La cele care au focul predominant, pe timp de zi sporește încă mai mult (prin cel exterior), covârșește și blochează calea apei; la cele care au apa predominantă, în timpul nopții focul este covârșit de apă, astfel încât la acestea apa este eliminată și despărțită de lumina exterioară, iar la celelalte, prin intermediul aerului, focul. Căci întotdeauna potrivit ar fi tămăduitorul celuilalt. Cel mai bine proporționați și cei mai destoinici ar fi ochii în care ambele părți componente ar fi amestecate în chip egal.

după Stobaios

Empedocle înfățișează culorile ca fiind ceva potrivit cu căile ochilor sau văzului și prin aceasta concordante. Diferențele lor s-ar datora diversității hranei. Aidoma elementelor, el acceptă patru: alb, negru, roșu, galben.

după Plutarh

După Empedocle, imaginile din oglindă se formează printr-o scurgere din obiecte care se adună pe suprafața oglinzii și se realizează prin faptul că partea separatoare din ochi care ține de foc pune în mișcare aerul înconjurător în care are loc acea scurgere.

Democrit după Teofrast

Democrit face ca vederea să aibă loc printr-o *emphasis*. Prin aceasta el înțelege ceva special. *Emphasis* nu are loc de-a dreptul în pupilă; ci aerul dintre ochi și ceea

ce este văzut capătă o formă deoarece el este comprimat între ceea ce este văzut și ceea ce vede: căci din toate izvorăște o scurgere continuă. Aerul, de acum întărit și divers colorat, se oglindește în ochii umezi. Comprimarea nu se sesizează, căci umezeala o strecoară. Astfel, ochii umezi ar avea o vedere mai bună decât cei uscați, în ei corneea ar fi foarte fină și densă, iar interiorul ochiului spongios și lipsit de carne consistentă și tare, ca și de umiditatea densă și grasă care trasează prin ochi nervuri drepte și uscate precum figura potrivită de a fi reprodusă: fiindcă fiecare recunoaște cel mai bine ceea ce-i este înrudit și asemănător.

după Plutarh

Democrit afirma: τῷ νόμῳ χρῶμιν εἶναι: culoarea nu ar fi de natură necesară, ci acceptată și fixată prin lege, convenție, obișnuință.

după Stobaios

Democrit spune despre culoare că n-ar fi în sine. Elementele, plinul și golul ar avea (totuși) proprietăți; dar din alăturarea lor culoarea obține (numai) ordine, figură și poziție sau direcție: căci din acelea rezultă fenomenele. Aceste culori ar fi patru varietăți, alb, negru, roșu și galben.

Democrit și Epicur după Plutarh

Democrit și Epicur spuneau că vederea ar avea loc prin separarea imaginilor de obiecte și pătrunderea lor în ochi.

Fenomenele catoptrice ar avea loc prin respingerea imaginilor care pornesc de la noi și se reunesc în oglindă.

Epicur după Plutarh

În a doua carte împotriva lui Teofrast, Epicur contesta prezența culorilor în corpuri și, mai mult, afirma că ele se nasc datorită anumitor poziții și locuri ale corpurilor față de privire; și în acest fel un corp ar putea la fel de bine să fie lipsit de culoare, ca și colorat. Ceva mai departe el scrie: Făcând abstracție de acestea, nu știu cum s-ar putea spune despre corpurile care sunt în întuneric că au culoare.

după Diogene Laertios

Culorile se modifică conform poziției atomilor.

**Zenon stoicul
după Plutarh**

Culorile ar fi cele dintâi schematisme ale materiei.

**Chrysippos
după Plutarh**

În opinia lui Chrysippos vederea ar avea loc deoarece aerul dintre obiecte și noi se extinde, atins de *pneuma* specifică privirii care, împinsă de suflet în pupile și apoi în contact cu aerul exterior, ia forma unui con. Se revarsă însă din ochi raze de foc, nu negre sau obscure; de aceea putem vedea în întuneric.

după Diogene Laertios

Vederea are loc când lumina care se găsește între privire și obiect se întinde în formă de con. Vârful conului de aer se naște în ochi, iar baza lui pe ceea ce este văzut; și așa, întrucât aerul se întinde precum o baghetă, luăm cunoștință de imagini.

**Pyrrhonienii
după Diogene Laertios**

Nimic nu apare pur și în sine, ci împreună cu aerul și lumina, cu fluidul și solidul, cu caldul și recele, mișcarea, evaporarea și alte proprietăți. Purpura, de pildă, arată o culoare la soare, o alta la lumina lunii sau a felinarului. Propria noastră culoare se schimbă la amiază, și de asemenea Soarele. Prin poziție, loc și distanță marele apare mic, ascuțitul rotund, platul non-plat; dreptul apare frânt, albul colorat diferit. Munții apar de departe transparenți și strălucitori, de aproape aspri; aceleași corpuri apar diferit în dumbrăvi umbroase și în aer liber; gulerul porumbelului se schimbă după împrejurări.

Platon

Există de altfel un al patrulea fel de sensibil cu care am avut de-a face, constând din multe varietăți. Pe acesta toate le vom denumi culori, o flacără care izvorăște din fiecare corp și are o parte care ține de simțul vederii, astfel că poate fi resimțită de el.

În ceea ce privește vederea, despre originea ei am vorbit mai sus, iar acum se cuvine să tratăm pe scurt și despre culori.

Ceea ce se apropie din oricare parte, în așa fel încât cade în raza privirii, este fie mai mic, fie mai mare decât partea privirii, ori este pe deplin egal cu ea. Egalul nu este simțit, de aceea îl numim transparent. Dimpotrivă, prin mic privirea se

adună, prin mai mare se dispersează, și ambele sunt înrudite cu caldul și recele care acționează asupra pielii, cu acru, care acționează asupra limbii, cu iutele, pe care-l numim și amar.

Prin negru și alb se nasc tocmai asemenea efecte, însă ca apariții pentru un alt simț, deși din aceleași cauze. Se poate, de aceea, afirma: prin alb privirea se dispersează, dimpotrivă, prin negru se adună.

Un impuls viu și un alt fel de foc izbucnește din interiorul ochilor și desparte de asemenea privirea, și astfel topește și deschide drumuri în globul ocular prin puterea sa, revărsând adesea o apă plină de foc, pe care o numim lacrimi. Acest impuls este însă un foc care se întâlnește cu cel exterior.

Dacă focul interior erupe precum un fulger și întrucât cel exterior pătrunde și se potolește în umezeală, aceste efecte opuse producătoare de culori ne vor orbi și de aceea, acolo unde se înregistrează, efectul îl numim scânteiere sau strălucire.

Un fel intermediar de foc însă, care nimereste în umezeala ochilor și se unește cu ea, nu produce totuși nicio strălucire; fiindcă umezeala se unește cu scânteierea focului și se naște o culoare sângerie care se numește roșu.

Mai departe, scânteierea amestecată de roșu și alb zămislește galbenul.

În ce măsură se ivesc acestea n-ar putea cineva, chiar dacă ar aprofunda, să încerce a răspunde, fiindcă el nu ar fi în stare să explice cât de cât nici necesitatea, nici probabilitatea acestora.

Roșul amestecat cu negrul și albul dă culoarea purpurie.

Dacă acest amestec este supus combustiei, negrul va predomina, apărând orphton (un înfocat negru strălucitor).

Roșul-castaniu se ivește atunci când se amestecă galbenul și cenușiul, cenușiul dimpotrivă, atunci când se amestecă albul și negrul.

Din alb și galben se naște palidul (galben).

Când strălucitorul se întâlnește cu un negru pur se compune culoarea albăstră.

Albastrul cu alb dă azuril.

Roșul-castaniu cu negru verdele crud.

De aici apar apoi, aproape la fel, și celelalte, fiind produse prin amestecuri asemănătoare.

Aristotel

Presupunerea că ochii albaștri ar avea mai mult foc, cum spune Empedocle, cei negri, în schimb, mai multă apă decât foc, și din această cauză aceia n-ar vedea mai bine ziua din lipsa apei, ceilalți însă noaptea, datorită lipsei focului, este greșită având în vedere că ochiul nu este din foc, ci din apă. În afară de aceasta, cauza culorilor se poate indica și altfel.

Dacă ochiul ar fi foc, așa cum afirmă Empedocle și stă scris în *Timaios*, iar vederea ar avea loc deoarece lumina ar porni (din ochi) ca dintr-un felinar, de ce ochiul nu vede în întuneric? Că s-ar stinge în întuneric când ajunge acolo, cum spune *Timaios*, nu constituie defel o explicație. Căci ce înseamnă stingerea luminii? Sunt stinse în umed sau rece caldul (fierbintele) și uscatul, care în jeratic par a fi focul și flacăra. Niciuna din cele două nu pare a sta drept cauză a luminii ochilor. Dacă ar sta totuși, și doar datorită micimii ne-ar fi ascunse nouă, ar trebui ca pe timp de zi sau în apă lumina ochilor să se stingă și pe îngheț cel mai adesea ar trebui să fie întuneric, cum se și întâmplă cu flacăra și corpurile incandescente. Totuși, nu se întâmplă așa. Empedocle pare a afirma odată că noi am vedea atunci când apare lumina, altădată iarăși printr-o scurgere din sau către obiectele văzute.

Democrit dimpotrivă, atunci când afirmă că ochiul ar fi apă, are dreptate; dar atunci când vrea să spună că vederea ar fi o *emphasis* (ogîndire) nu are dreptate. Căci aceasta se petrece deoarece ochiul este neted și o *emphasis* nu are loc în obiect, ci în cel care vede: fiindcă este presupusă o reflecție. Deci despre *emfenomene* și reflecție el nu avea, după câte se pare, o concepție prea clară. Curios este însă că el nu și-a pus întrebarea: cum de numai ochiul vede, nu însă și celelalte lucruri în care se ogîndesc imagini? Dar că ochiul ar fi apă, aici are dreptate. Vederea nu are însă loc deoarece ochiul este apă, ci întrucât apa este transparentă, proprietate pe care o are în comun cu aerul.

Democrit însă, și cei mai mulți fiziologi care se ocupă cu percepțiile sensibile, afirmă ceva cu totul inadmisibil. Căci din toate sensibilele ei fac ceva palpabil; dacă ar fi așa, ceea ce cade înaintea ochilor, ca și toate celelalte senzații, ar trebui să fie ceva palpabil; ceea ce e lesne de văzut că e imposibil. În continuare ei fac din tot ce au comun percepțiile sensibile ceva particular. Căci mărimea și forma, asprul și netedul, ascuțitul și obtuzul, la cele care au dimensiuni, sunt ceva comun tuturor percepțiilor sensibile sau, dacă nu tuturor, măcar vederii și pipăitului. De aceea se înșală aceste două simțuri asupra lor, dar nu asupra celor particulare, de exemplu vederea nu se înșală asupra culorii, iar auzul asupra sunetului. Unii fiziologi amestecă particularul și caracterele comune, cum face Democrit. Și anume, despre alb și negru el afirmă că ar fi cel de-al doilea aspru, cel dintâi neted. De asemenea, el reduce gusturile la forme. Văzului, mai mult ca celorlalte simțuri, îi este propriu să recunoască ceea ce este comun. Dacă ar reveni gustului, ar trebui, dat fiind că a deosebi ceea ce-i mai mic ține în orice caz de simțul cel mai ascuțit, ca gustul să simtă mai bine celelalte comune și să fie pe deplin judecător asupra formelor. Apoi, toate sensibilele au opuși, de exemplu culorii negre i se opune cea albă, gustului dulce cel amar; forma însă pare a nu avea vreo formă opusă. Căci cărui unghi i se opune cercul? Mai departe, deoarece formele sunt infinite, trebuie ca și gusturile să fie infinite: fiindcă de ce s-ar simți de la lucrurile care au gust ceva, iar de la celelalte nu?

Este vizibil ceea ce este doar vedere. Vizibilă este deci culoarea și ceva care, deși se poate descrie, nu are totuși nume propriu. Ceea ce vrem să spunem se va

clarifica în continuare. Vizibilul, despre care vorbim acum, este mai întâi culoarea. Iar aceasta este ceea ce se găsește în vizibilul în sine. Este vizibil în sine ceea ce nu este ($\tau\tilde{\omega}$ λόγῳ) prin raport cu un altul, ci are temeiul vizibilității în sine. Orice culoare însă este agentul transparenței *in actu*. Și aceasta este natura sa. De aceea, fără lumină culoarea nu este vizibilă, și fiecare culoare este vizibilă numai în lumină. De aceea, trebuie mai întâi să spunem ce este lumina.

Există ceva transparent ($\delta\iota\alpha\phi\alpha\nu\acute{\epsilon}\varsigma$). Numesc transparent ceea ce este vizibil, totuși nu vizibil în sine, ci printr-o altă culoare. De acest fel este aerul, apa și mai multe corpuri solide. Totuși, nu întrucât sunt apă și întrucât sunt aer sunt ele vizibile; ci fiindcă se găsește în ele o atare natură.

La rândul ei, lumina este *actus* al acestei transparențe ca transparență. Acolo unde se găsește numai *potentia* poate fi și întuneric. Lumina este însă culoarea transparentului acolo unde este transparență *in actu* datorită focului sau datorită elementului cel mai înalt și ultim.

Acum, ce să fie transparentul și ce lumina, spus fiind că nu ar fi foc, și încă nici vreun corp în general, nici curgere din anumite corpuri: căci și ea ar trebui să fie un corp; ci prezența focului ori a altceva asemănător în transparență. Căci două corpuri nu pot fi simultan într-unul. În continuare, lumina pare a fi contrariul întunericului. Întunericul pare a fi lipsa unei anumite $\xi\acute{\xi}\iota\varsigma$ din transparență. Cum aceasta luminează, prezența acesteia este lumina. De aceea Empedocle și ceilalți, nu sunt îndreptățiți să afirme că lumina se răspândește și ajunge între pământ și ceea ce-l înconjoară fără ca noi să observăm. Căci aceasta este contra tuturor principiilor și contra fenomenelor. În interval restrâns ar putea rămâne neobservată; dar de la răsăritul Soarelui până la apus e o cerință prea mare.

Incolorul este însă sensibil la culoare, precum insonorul la sunet. Incolor este transparentul și invizibilul sau abia vizibilul, ceea ce pare a fi întunecos. La fel este și transparentul, dar nu atunci când e transparent *in actu*, ci când e *in potentia*. Căci aceasta este natura sa, să fie când lumină, când întuneric. Însă nu orice este vizibil în lumină: ci doar fiecare culoare proprie fiecăruia. Fiindcă unele nu se văd în lumină, dar în întuneric dau senzații, de exemplu incandescența și strălucitorul. Aceste lucruri nu se lasă denumite cu un cuvânt, de exemplu stelele căzătoare, tentaculele, capetele de pește, solzii și ochii. La niciunul dintre aceste lucruri nu se poate vedea o culoare proprie; prin ce devin vizibile ele, aceasta ține de o altă cercetare.

Este cât se poate de clar că ceea ce se vede în lumină este culoarea; de aceea nu poate fi văzută fără lumină. Căci esența luminii este aceea de a fi ceea ce stimulează transparența *in actu*. Acest *actus* al transparenței este așadar lumina. O dovadă evidentă este următoarea: dacă cineva își pune ceva colorat peste ochi, nu-l vede, căci culoarea stimulează transparența, aerul; de acesta, el fiind un *continuum*, este stimulat organul vederii. De aceea Democrit credea pe nedrept că, dacă spațiul intermediar ar fi vid, s-ar putea vedea în cer și o furnică. Așa ceva e imposibil. Căci numai dacă organul vederii este afectat de ceva are loc vederea. Din însăși culoarea

văzută nu poate rezulta nimic; atunci rămâne că se întâmplă din ceea ce este intermediar (mediul). De aceea trebuie să fie ceva intermediar, în chip necesar. Dacă spațiul intermediar ar fi vid, atunci nu numai că furnica n-ar putea fi văzută distinct, ci nu ar putea fi văzută deloc.

De ce culoarea trebuie să se vadă în mod necesar în lumină s-a spus deja. Focul va fi însă văzut în amândouă, în lumină ca și în întuneric, și aceasta în mod necesar. Căci transparența devine transparentă prin acesta. Aceeași situație se aplică auzului și mirosului.

Fiindcă niciunul dintre ele nu stârnește o senzație dacă este afectat nemijlocit organul, ci prin miros și auz trebuie pus în mișcare mai întâi mediul, apoi prin acesta organul la ambele. Dacă sonorul sau mirositorul vreodată sunt puse în legătură directă cu organul, nu rezultă din asta nicio senzație. La fel se întâmplă cu pipăitul (*tactus*) și gustul, numai că nu sare în ochi. Mediul pentru sonor este aerul, pentru mirositor este ceva ce nu are nume. Așa cum transparența este pentru culoare o afecțiune comună a apei și aerului, există o altă afecțiune comună ambelor, apei și aerului, pentru mirositor. Se pare că și animalele care trăiesc în apă au o sensibilitate față de miros; dar omul și alte viețuitoare de uscat, care respiră, nu pot mirosi fără să respire.

Lumina este culoarea transparenței *per accidens*: căci prezența a ceva de natura focului în transparență este lumina, absența – întunericul.

Ceea ce numim transparent nu este propriu nici aerului, nici apei, nici vreunui dintre elemente; însă este o natură și o proprietate comună, care totuși nu este separată, ci se găsește în ele și sălășluiește mai mult într-un corp, mai puțin în altul. După cum corpurile trebuie să aibă o limită, la fel și cu transparența. Natura luminii este într-o nelimitată (*ἀόριστος*) transparență. Că transparența trebuie să aibă în corpuri o limită este vădit tuturor; dar că aceasta ar fi culoarea este consecința precedentelor. Căci culoarea este fie în limită, fie limita însăși. De aceea numeau și pitagoricienii suprafața culoare. Dar culoarea este în limita corpurilor, și nu însăși limita; și această natură colorantă, care este admisă în afară, trebuie să fie admisă și înăuntru.

Aerul și apa par colorate: căci așa este aspectul (*αὐγή*) lor. Dar acolo unde culoarea este într-un nemărginit, ambele nu arată din apropiere și din depărtare aceeași culoare. În corpuri (solide) culoarea este însă ceva precis, dacă nu cumva ceva ce conțin corpurile produce vreo modificare. Este așadar clar că una și aceeași sensibilitate la culoare se găsește în ambele cazuri. Transparența însă, întrucât se conține în corpuri, iar acesta este mai mult sau mai puțin cazul, le face capabile de a fi colorate în întregime sau parțial. Deoarece culoarea se găsește în limita corpurilor, ea este și în limita transparenței, astfel că și culoarea ar fi limita transparenței în cazul corpurilor limitate. În corpurile transparente ele însele, precum apa și cele de felul acesta, și în ceea ce are o culoare proprie, în toate se găsește în limită.

În transparență se găsește ceea ce produce lumina și în aer, când prezentă în chip real, când nu, ci absentă. Așa cum se află acolo când lumina, când întunericul, la fel în corpuri albul și negrul.

Să ne ocupăm acum de celelalte culori, în ce fel se produc ele. Odată ele se pot produce astfel: dacă negrul și albul se găsesc alături, dar și unul și celălalt sunt invizibile din cauza puținătății, ceva vizibil apare totuși din ele. Acesta poate să nu fie nici alb, nici negru; deoarece însă trebuie să fie tot o culoare, va trebui să fie una amestecată și să prezinte alt aspect.

În acest fel se produc multe culori, afară de alb și negru. Unele prin raporturi, astfel că se amestecă trei cu două, trei cu patru, și așa mai departe, în alte proporții. Altele dimpotrivă, nu prin raporturi numerice, ci prin plusuri sau minusuri incommensurabile. Se pot amesteca spre exemplu precum consonanțele muzicale, anumite culori în raporturi numerice simple, apărând drept cele mai agreabile, exact ca și consonanțele, de exemplu violetul sau roșul, și altele asemănătoare. Și de aceea sunt doar puține consonanțe. Însă altele, cele care nu constau în asemenea raporturi, ar alcătui restul culorilor. Sau toate culorile, atât cele care constau într-o ordine, cât și cele care nu au vreuna, își au temeiul în raporturi numerice, și chiar cele care nu sunt pure fiindcă nu depind de niciun raport numeric ar trebui să devină astfel.

Aceasta este un prim fel de producere a culorilor. Un alt fel este cel în care ele apar prin altele; cum fac de exemplu pictorii atunci când întind o culoare peste alta mai puternică, vrând să înfățișeze ceva ca aflându-se în aer sau în apă; sau ca Soarele, care arată în sine alb, dar prin ceață sau fum se vede roșu. În acest fel se pot naște multe culori, fiindcă are loc o condiționare reciprocă a culorii care se găsește deasupra sau dedesubt. Altele se pot produce fără acest paradox.

Să afirmi despre culori, cum spun cei vechi, că ar fi scurgeri și că vederea ar avea loc din această cauză, este total inadmisibil. Fiindcă atunci ei trebuie să lase să se producă toate celelalte senzații prin atingere. Mult mai nimerit este să se spună că senzația are loc prin mișcarea mediului dintre organ și ceea ce poate fi simțit decât prin scurgere și atingere.

În cazul celor care se află unul lângă altul trebuie, tot așa cum s-a acceptat o mărime invizibilă, să se admită și un timp imperceptibil, astfel încât noi să nu simțim mișcărilor care ajung la noi și obiectul să ne pară unul fiindcă apare subit. Dar în cazul culorilor aceasta nu e necesar. Căci culoarea care este așezată peste o alta, mișcată sau nu de dedesubt, nu produce impresii identice. De aceea apare ca o altă culoare, nici ca albă, nici ca neagră. Fiindcă nicio mărime nu e invizibilă de la o distanță potrivită, ci toate sunt vizibile, poate avea loc și un amestec al culorilor și nimic nu ne împiedică să percepem de la distanță o culoare comună.

Când se petrece un amestec al culorilor, acesta nu se întâmplă în felul în care își închipuie unii, și anume că părțile cele mai mici, care ne sunt imperceptibile, s-ar așeza unele lângă altele; ci în așa fel încât amestecul se face peste tot și întruna. Fiindcă astfel se amestecă numai ceea ce se descompune în părțile cele mai mici, precum oamenii, caii, semințele. Căci dintr-o mulțime de oameni un om este cea mai mică parte, dintre cai – un cal, astfel încât punerea alături a ambilor este mulțimea amestecată a ambilor. Despre un om și un cal nu se poate spune că sunt amestecați. Ceea ce nu se lasă descompus în cele mai mici părți nu permite vreun amestec de acest fel, ci de felul că prin toate și în toate locurile ar fi amestecat și ceea ce ține în mod special de un atare amestec.

Este clar că și culorile se amestecă precum se amestecă cele de mai înainte și că aceasta este cauza principală a diversității culorilor, nu suprapunerea sau alăturarea lor. Căci lucrurile de o culoare amestecată nu înfățișează doar în depărtare sau în apropiere una singură, ci în fiecare punct.

Multe culori se obțin deoarece sunt posibile numeroase raporturi în care compuşii se amestecă. Unele se datorează numerelor, altele doar excesului; în sfârșit, altele felului în care se petrec suprapunerea sau alăturarea.

Precum se nasc culorile din amestecul albului și negrului, la fel gusturile din cel al dulcelui și amarului; și anume după raportul mai multului sau mai puținului, fie număr, fie mișcare sau nedeterminat. Gusturile plăcute se datorează raporturilor numerice. Gustul gras ține de dulce; săratul și amarul sunt aproape identice. Asprul, usturătorul, acrișorul și acrul sunt pe la mijloc. Aproape la fel ca felurile de gust se comportă și speciile de culori. Căci ca și gusturile ele sunt șapte; cel puțin dacă φαιδὸν contează ca negru. De aici urmează că galbenul ține de alb, precum grasul de dulce. Roșul, violetul, verdele și albastrul se află între alb și negru. Celelalte sunt amestecuri ale celor dintâi. Și cum negrul este o absență a albului în transparență, la fel este săratul și amarul o absență a dulcelui în lichidele hrănitoare. De aceea cenușa tuturor corpurilor arse este amară: căci este retras potabilul din ele.

Lucrurile sensibile ne dau prin fiecare simț o senzație și starea ce se produce prin aceasta nu durează numai atât cât sunt active simțurile, ci și după ce nu mai sunt. Când noi căpătăm de la simțuri o senzație persistentă, iar apoi simțul se îndreaptă asupra altui obiect, cea dintâi stare îl însoțește, de exemplu când se trece de la soare în întuneric. Atunci nu putem vedea datorită impresiei luminoase care persistă în ochi. Și dacă am privit cu atenție o culoare, alb sau verde, ne apare ceva asemănător oriîncotro ne-am întoarce privirea. Iar când am privit către Soare sau către alt obiect luminos și închidem ochii, în aceeași direcție în care privim ni se pare că observăm mai întâi ceva de aceeași culoare: apoi ea se schimbă în roșu, apoi în purpuriu, în cele din urmă se transformă în negru și dispare.

...

DIVIZIUNEA A DOUA ROMANII

Lucrețiu²

– Și-acum ascultă
Și alte versuri, rod al muncii mele!
Să nu socoți că lucrurile albe
Și care tu cu ochii vezi că-s albe,
Sunt din atomi tot albi alcătuite,

² Lucrețiu, *Poemul Naturii*, trad. din lb. lat. prof. T. Naum, prefață acad. T. Vianu, note dr. G. Brătescu, prof. T. Naum, conf. univ. E. Toth, Editura Științifică, București, 1965, p. 114–119 (nota traducătorului).

Iar cele negre din sămânța neagră!
Și nici să crezi că lucrurile care
Sunt îmbibate de oricare altă
Culoare sunt așa cum sunt fiindcă
Au și atomii lor aceeași față!
Culoare n-au corpusculii materiei:
N-au nici culoarea corpului, nici alta.
Și dacă socotești că tu, cu mintea,
Nu-ți poți închipui așa atomii,
Ce mult te-abați din drumul adevărului!
De vreme ce și orbii din născare,
Ce n-au văzut nicicând lumina soarelui
Și din pruncie nu știu ce-i culoarea,
Cu pipăitu-și dau de lucruri seamă,
Și mintea noastră poate să-și închipuie
Corpusculii care n-au nicio culoare.
Noi înșine, când pipăim un lucru
Pe-un întuneric orb, simțim că este
Și colorat? Deoarece cu-aceasta
Eu te-am rămas, ți-oi face și dovada
Că sunt lipsiți atomii de culoare:
Orice culoare poate să se schimbe
În toate celelalte; dar aceasta
Nici într-un chip atomii n-o pot face!
Căci trebuie ceva să dăinuiască
Nestrămutat, ca lucrurile toate
Să nu se-ntoarcă iarăși în nimica:
Un lucru dacă-și iese din hotare
Schimbându-se, numaidecât aceasta
E moartea lui: ce-a fost mai înainte
El nu mai e! Tu bagă dar de seamă
Să nu te-apuci să colorezi atomii,
Ca nu cumva să se întoarcă toate
Iar în nimic! Pe lângă asta dacă
Atomii n-au de felul lor culoare,
Dar au, în schimb, deosebite forme,
Cu care ei urzesc și schimbă-ntruna
Tot felul de culori, fiindcă este
Un lucru însemnat să știi atomii
Cu care alți atomi se împreună
Și-n ce orânduială, și, de-asemena,
Ei în de ei anume cum se mișcă,

Ușor și-ndată poți să-ți dai tu seamă
De ce un lucru care înainte
Avea culoare neagră, dintr-odată
Ca marmura de alb se poate face!
Așa, când vânturi mari frământă marea,
Se schimbă marea-n valuri înspumate,
Ca marmura de albe. Tu poți zice
Că, dacă într-un corp ce vezi că-i negru,
Atomii se prefac, își schimbă locul
Și unii se desprind sau i se-adaugă
Îndată corpul vezi că-i alb ca neaua!
De-ar fi să fie valurile mării
Alcătuite din atomi albaștri,
Nici într-un chip nu s-ar mai face albe:
Poți tu în orice fel să tot amesteci
Atomii cei albaștri: niciodată
Ei nu pot să se facă albi ca marmura!
Iar dacă au culori deosebite,
Atomii ce dau mării o culoare
Și numai una, fără alt amestec,
Așa cum din figuri deosebite,
Din forme varii puse laolaltă
Iese-un pătrat, o singură figură,
Ar trebui, așa cum vezi figurile
Deosebite din pătrat, tot astfel
Să poți vedea și pe noianul mării
Și-n orice altă singură culoare
Culori deosebite între ele.
Și feluritele figuri nu-mpiedică
Deloc pătratul tot pătrat să fie:
Culorile deosebite însă
Nu lasă și împiedică un lucru
Să aibă-ntreg o singură culoare.
Ș-apoi, temeiul care ne îndeamnă
A zice că atomii au culoare
S-a năruit, de vreme ce nu iese
Un lucru alb din elemente albe,
Nici unul negru din corpusculi negri,
Ci din atomi de varie culoare.
Nu-i ușor ca lucrurile albe
Să nască din atomi fără de culoare,
Decât să nască din culoare neagră

Sau din oricare alta ce se bate
Cu albul cap în cap și-i stă-mpotrivă?
Apoi, fiindcă nici nu pot să fie
Culori fără lumină și fiindcă
Atomii nu ies la lumina zilei
Ei nu pot fi-mbrăcați în vreo culoare!
În orbul întuneric ce culoare
Poți tu vedea? Mai mult: chiar și-n lumină
Culorile se schimbă; ele altfel
Scălpesc atunci când bate drept lumina
Și altfel când pieziș lumina bate.
Cum joacă-n soare penele porumbilor,
Ce stau în jurul gâtului cunună!
Acuma ele-s roșii ca rubinul,
Acuma, altfel de te uiți, s-amestcă
Smaraldul verde cu azurul cerului.
La fel își schimbă fețele și coada
Păunului atunci când se rotește,
Scăldată-n valuri de lumină toată:
Fiindcă ele însă din bătaia
Luminii nasc, noi trebuie să credem
Că fără ea culori nu pot să fie.
Și cum lumina ochiului e altfel
Izbită când ea vede alb și altfel
Când vede negru sau și celelalte
Culori; și cum, când pipăim un lucru,
Nu ne privește ce culoare are,
Ci mai curând ce formă are lucrul,
Atomii n-au nevoie de culoare,
Ci ei cu feluritele lor forme,
Izbesc vederea-n felurite feluri.
Pe lângă asta, dacă nu li-i dată
Unor anume forme o anume
Culoare, dacă formele atomilor
Orice culoare pot să aibă, toate,
De ce atunci și corpurile care
Din formele acele sunt urzite
Nu pot, și ele, -avea orice culoare
De orice fel ar fi? Cu aripi albe
Ar trebui atunci să zboare corbii,
Cu-a lor albime să ne ieie ochii,
Iar lebedele să se nască negre

Dintr-o sămânță neagră sau să aibă
 Orice culoare alta, una singură
 Sau și mai multe. Ba să vezi și alta:
 Cu cât desparți un lucru-n părți mărunte,
 Cu-atâta poți vedea cum i se pierde
 Culoarea și pe-ncetul i se stinge.
 Așa se-ntâmplă când destrami o stofă
 De purpură: chiar purpura Feniciei,
 Chiar fața ei cea roșie ca focul,
 Îndată ce-o desfiri, se pierde toată.
 De-aici tu poți vedea că particulele
 Își pierd culoarea toată înainte
 De-a se preface în atomi și ele.
 Și, în sfârșit, fiindcă zici ca mine
 Că nu scot toate corpurile sunete,
 Nici aburesc miroase, tu cu asta
 Nu spui că toate au miros și sunet.
 La fel, fiindcă noi cu ochii noștri
 Nu le putem vedea pe toate, află
 Că sunt și corpuri care n-au culoare,
 Cum unele n-au sunet și n-au miros.
 Dar mintea cea pătrunzătoare poate
 Să le cuprindă tot așa de bine,
 Cum și le poate-nchipui pe cele
 Ce sunt fără miros sau fără sunet.

Plinius

Deoarece acest autor poate fi la îndemâna oricui, atât în original, cât și în traduceri, ar fi superfluu și inutil să-i copiem textul aici, cu atât mai mult cu cât cel care caută să-l înțeleagă separat găsește câteva dificultăți pe care nu avem speranța de a le depăși...

...

OBSERVAȚII ASUPRA TEORIEI ȘI ÎNTREBUINȚĂRII CULORILOR DE CĂTRE ANTICI

Ce anume gândește cineva într-un anumit caz înțelegem cu precizie numai dacă-i știm poziția în genere. Faptul este valabil dacă vrem să cunoaștem cum se cuvine opiniile cu privire la obiectele științelor, ori că e vorba despre un singur om, ori de o întreagă școală și de un secol. De aceea istoria științei este intim legată de istoria filosofiei, dar și de istoria vieții și de caracterele indivizilor sau ale popoarelor.

Așadar, istoria Teoriei culorilor este concepută numai ca prelungire a istoriei tuturor științelor naturii. Căci perspectivei parțiale îi este necesară cea a întregului. Desigur că la o asemenea abordare putem doar să facem aluzii; însă strecurarea între materialele noastre a unora care nu par a aparține nemijlocit scopului se datorează mai mult faptului că locul le-a fost atribuit pentru a se aminti de un raport general, atât de necesar istoriei Teoriei culorilor, decât faptului că au avut destinul lor și au răsărit numai pentru scurt timp din marea cunoașterii, ca apoi să se scufunde încet și să fie uitate.

E greu să emitem vreo judecată privind măsura în care se găsesc într-adevăr, în primele manifestări ale oamenilor reflexivi, tipuri de reprezentări mistic-aritmetice, deoarece documentele sunt adesea îndoielnice. Alte câteva, dintre cele pe care ne-ar face plăcere să le credem despre începuturi, sunt la fel de nesigure, și puține ne sunt de folos dacă e să întoarcem privirea și să o ținem îndreptată către leagănul celor câtorva națiuni, de unde starea îmbie o tinerețe proaspătă.

Grecii, ale căror observații asupra naturii izvorăsc din tărâmul poeziei, și-au menținut și aici calitățile poetice. Eu au contemplat obiectele cu iscusință și însuflețire și s-au simțit îndemnați să exprime prezentul cu vitalitate. Căutând să se libereze de el prin reflecție au ajuns la nedumerire, cum i se întâmplă oricui care se gândește să prelucreze fenomenele pentru intelect. Sensibilul a fost explicat prin sensibil, identicul prin identic. S-au pomenit că se învârtesc într-un fel de cerc, adulmecând întruna inexplicabilul aflat dinaintea lor.

Raportul cu asemănătorul le-a fost cea dintâi mână de ajutor de care s-au agățat. Este comod și folositor, întrucât astfel se nasc simbolurile și cel ce observă găsește în ele un al treilea loc, dincolo de obiect; dar e de asemenea vătămător în măsura în care ceea ce vrem să apucăm ne scapă din nou și ceea ce am izolat se amestecă la loc.

Prin atari eforturi s-a înțeles curând că este necesar să se exprime ceea ce se petrece în subiect, ce fel de stare survine în cel ce face considerații și observă. De aici s-a ivit impulsul de a lua în considerare reunirea exteriorului cu interiorul; ceea ce, desigur, s-a petrecut într-un mod care nouă trebuia să ne apară ciudat, abstrus și de neînțeles. Cel simplu nu gândea totuși mai rău despre ele decât noi, astfel încât să fie nevoit să recunoască că, adesea, n-a ajuns mai departe față de noi, urmașii lui târzii.

Din ceea ce ni s-a transmis cu privire la pitagoricieni este puțin de învățat. Faptul că ei desemnau culoarea și suprafața cu un singur cuvânt exprimă o bună perceptibilitate sensibilă, totuși una comună, care ne ține departe de intuiția mai adâncă asupra caracterului penetrant al culorii. De asemenea, deși ei nu numesc albastrul, noi ne aducem aminte că albastrul este înrudit îndeaproape cu întunecatul și umbrosul, că multă vreme s-a numărat printre ele.

Părerile și opiniile lui Democrit se raportează la cerințele unei sensibilități mult mai ascuțite și înclină către superficialitate. Nesiguranța simțurilor este recunoscută; apare necesitatea de a le pune sub control, dar nu se găsește o cale.

Căci în loc de a surprinde înrudirea simțurilor într-un sens ideal, în care toate ar fi reunite, vederea este transformată în simț tactil, cel mai ascuțit dintre simțuri dizolvându-se în cel mai obtuz, care ajunge să ne fie mai inteligibil. De aici rezultă incertitudinea în locul certitudinii. Culoarea nu este, căci ea nu poate fi atinsă sau, în orice caz, este numai întrucât ar putea fi atinsă. Asta deoarece se ia în considerare simbolul atingerii. [...]

Traducere de Dragoș Popescu